

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

**A szleng és műfordítás kapcsolata
Salinger Zabhegyező című regényében**

Témavezető:

Dr. Kis Tamás
egyetemi docens

Készítette:

Balogh Krisztina Ágnes
V. magyar- IV.
művelődésszervező

Debrecen
2007

Tartalomjegyzék:

1. Bevezetés	3
2. A szlengről általában- A szleng meghatározásának kérdései Magyarországon és Amerikában.....	4
2.1 A szleng fogalma amerikai és magyar megközelítésből.....	4
2.2 Az angol és amerikai nyelvészek és a szleng	6
2.3 A magyar nyelvészek és a szleng	8
2.4 A szleng szókincse és szóalkotása.....	9
2.5 A szleng szemantikája.....	10
3. Az amerikai szleng kialakulása	11
3.1 Az amerikai szleng hatása más angol nyelvváltozatokra.....	12
3.2 Az amerikai szleng jellemző tulajdonságai.....	13
4. A magyar szleng kialakulása.....	14
4.1 A magyar szleng jellemező tulajdonságai.....	15
5. Összegzés.....	16
6. Szleng és irodalom.....	17
7. Mi a műfordítás? A műfordítás hazai megjelenése és fogadtatása.....	17
7.1 A műfordítás nehézségei	20
7.2 A fordítási folyamat	21
8. Szleng és műfordítás.....	21
9. Az amerikai szleng a műfordítás szempontjából.....	22
9.1 Salinger: Cather in the Rye – Zabhegyező.....	23
9.2 A szleng stilisztikai funkciója Salingernél.....	25
10. A Catcher in the Rye és a Zabhegyező	26
11. A fordítás szubjektív oldala.....	42
12. A műfordítás és a következetesség	43
Bibliográfia	45

1. Bevezetés

Szakedolgozatomban a műfordítás és a szleng kérdéseit veszem vizsgálat alá, Salinger *Zabhegyező* című regénye alapján.

Választásom azért esett erre a témára, szűkebben pedig erre a regényre, mert szerettem volna egy átfogóbb képet adni a műfordítás, a szleng és műfordítás kapcsolatáról. Úgy gondolom, az amerikai regény és a fordítása körül kialakult vita éppen megfelelő, hogy a szleng és a műfordítás szempontjából is vizsgálat alá vegyük a művet. Továbbá személyes tapasztalatokkal is rendelkezem a témához kapcsolódóan, amely a dolgozat megírása során nagy segítséget nyújtott.

Műfordító ma már szinte bárkiből lehet, csupán az idegen és természetesen a magyar nyelv ismerete a feltétel. Azonban fontos kérdés, hogy lehet-e bárkiből jó műfordító. Dolgozatomban nemcsak a műfordítás, hanem egy szűkebb terület a műfordítás és a szleng kérdéseit járom körbe, bemutatva a műfordítás és a szleng meghatározásának kérdéseit a két „érintett” nyelvterületen, Magyarországon és Amerikában, és Salinger regényén keresztül megpróbálom a műfordítás mibenlétét kiemelni, példákon keresztül megvizsgálni a magyar és angol szlengkifejezéseket, meghatározni kérdéseit, és válaszokat találni rájuk.

2. A szlengről általában- A szleng meghatározásának kérdései Magyarországon és Amerikában.

A következőkben a szleng meghatározásának kérdéseit a témámhoz kapcsolódó két nyelvterületen, az amerikai és a magyar szlenggel összefüggésben foglalom össze.

2.1 A szleng fogalma amerikai és magyar megközelítésből

A továbbiakban amerikai és magyar nyelvészek véleményét gyűjtöttem össze a szlengről, meghatározásának kérdésiről.

A szleng tősgyökeres valami — akár nemzeti, akár regionális legyen ez a tő és gyökér: akarva-akaratlanul, de mindig kifecsegi egy nép erényeit és hibáit. Ugyanakkor megmutathatja egy csoport előítéleteit, olykor eszményeit, vagy az egyén természetét, egyedi sajátosságait is. A legélesebb szellemesség és a legsugárzóbb humor hordozójává válhat, mert a szleng nem béklyózza le a spontaneitást. Ugyanakkor a szleng semmivel sem fordít kevesebb figyelmet valamely gondolat tárlására, mint magára a gondolatra. A szleng inkább angolszász, mint latin (olasz, spanyol vagy francia) elemekre épít.

Minél humorosabb egy nemzet, annál kiterjedtebb szlenggel rendelkezik: gondoljunk csak az amerikaiakra, a britekre, illetve a németekre.

Minél nagyobb egy nemzet szókinccse, annál kiterjedtebb szlenggel rendelkezik. A brit szleng szókinccse kiterjedtebb, mint a francia, bármennyire is gazdag a francia szókinccs.

Minél függetlenebbek azok az egyének, amelyekből egy nemzet áll, annál kiterjedtebb és eredetibb a szleng szókinccse: gondoljunk csak az amerikai szlengre.

Minél sajátosabb alkattal rendelkezik egy nép, annál eredetibb a szlengje: gondoljunk csak az amerikai, a brit, a francia és az olasz szlengre.
(<http://hu.wikipedia.org/wiki/Szleng>)

A nyelvészek és a szótárszerkesztők nyelvterülettől függetlenül egyetértenek abban, hogy a szleng csoporthoz kötődő, folyamatosan változó nyelvhasználat. „Kreatívnak és innovatívnak, gyakran játékosnak és metaforikusnak is nevezik” (pl. Oxford English Dictionary XIV, 651; ANDERSSON–TRUDGILL 1990; EBLE 1996; KOTSINAS 1996; ALLEN 1998).

A legelső hely, ahol a szleng meghatározását és jelentéseit kereshetjük, azok a különböző szótárak.

Az „Oxford English Dictionary” meghatározása például a következő: „rendkívül fesztelen, a standard művelt beszéd szintje alattinak tartott, új szavakból vagy sajátos jelentésben használt, közkeletű szavakból álló nyelv”. A „Webster’s Third New International Dictionary” meghatározása az előzőtől részletesebb: „olyan nem standard szókincs, melynek szavai és kifejezései erősen informálisak, és elterjedésük általában nem kötődik területhez. Jellemző rá a szavak létrehozása, önkényes megváltoztatása, a rövidült alakok, a túlzó, mesterkéltnak vagy szellemes szóképek, a nyelvi lelemény, illetve a gyors népszerűség és a viszonylag korai mulandóság”. (New York, 1966. XXV, 81).

A magyar szótárak a következőképpen határozzák meg a szlenget: A szlengen értjük „azokat a többnyire kérészéletű új szavakat vagy régi szavaknak azokat az új jelentésváltozatait, melyeket a hétköznapi élőbeszéd a tréfás hangulat keltése vagy a kifejezés színességének fokozása vagy az újszerűvel való játék öröme vagy a nyomaték kedvéért használ” (ORSZÁGH 1966: 361)

A Magyar Értelmező Kéziszótár rövid meghatározása szerint a szleng nagyvárosi (eredetű) zsargon, argó. (ÉrtSz. 1985: 1298)

Mint láthatjuk a szótárak egyike sem ad konkrét definíciót a szleng kifejezésre. Ezt nem is várhatjuk el, mint a továbbiakban is láthatóvá válik, a szleng meghatározásának kérdése nyelvterülettől függetlenül nehézségekbe ütközik.

2.2 Az angol és amerikai nyelvészek és a szleng.

A szleng meghatározásának kérdéskörében az angol és az amerikai nyelvészek különbözőképpen vélekednek. A következőkben a legfontosabb gondolatokat foglalom össze a nyelvészek gondolatai alapján.

A szlengszavak és – kifejezések rövid életűek, jelentésük megfoghatatlan, a társadalom periferiáján élő csoportok használják a szóbeli kommunikációban, és nagymértékben függenek az adott kommunikációs helyzettől. (CONNIE EBLE 1999: 135)

Eble munkájában kifejti továbbá, hogy a szlengnek van egy másik jellemző szerepe, amelyet a beszélőnek a csoporttal való azonosulása tölt be. Így Eble szleng meghatározása a következő: A szleng társalgási nyelvi szavak és kifejezések folyton változó csoportja, amelyeket a beszélők társadalmi önazonosságuk, illetve a csoportkohézió megalapozására vagy megerősítésére, vagy egy társadalmi divatáramlattal való azonosulásuk kifejezésére használnak. (CONNIE EBLE, 1999: 136-9)

A szleng meghatározásának kérdéskörét vizsgálva nem hagyhatjuk említés nélkül a hetvenes évekből Bethany Dumas és Jonathan Lighter amerikai nyelvészeket, akik négy kritériumot hoztak létre (kifejezetten) az amerikai szleng azonosítására:

1. Jelenléte szembetűnően csökkenti – legalábbis pillanatnyilag a formális, vagy komoly beszéd vagy írásmű méltóságteljeségét.
2. Használata arra utal, hogy a használója vagy a megjelölt tartalmat ismeri, vagy az emberek azon alacsonyabb társadalmi helyzetű vagy kisebb felelősséggel bíró osztályát, akik e kifejezések sajátos ismerői és használói.
3. A mindennapos társalgásban magasabb társadalmi helyzetű vagy nagyobb felelősséget viselő személyek között tabukifejezésnek számít.
4. A jól ismert konvencionális szinonima helyett használják, elsősorban azért, hogy (a) megvédjék a használót a konvencionális kifejezés használata által okozott kényelmetlen érzéstől, vagy, hogy (b) megvédjék a használót a további részletezés kényelmetlenségétől és fáradalmaitól” (DUMAS-LIGHTER 1978: 14-6)

Dumas és Lighter végezetül megállapítják, hogy „ha egy nyelvi elem a fenti kritériumok közül legalább kettőnek megfelel, bármely, nyelvi kérdésekre érzékeny közösség egy bizonyos módon fog rá reagálni. Ez a reakció — amely egyébként nem mérhető — a valódi szleng csálhatatlan ismertetőjele”.

Mint láthatjuk a négy kritérium egyike sem formai természetű, mivel szleng formai szempontból nem különül el a nyelv többi részétől. Dumas és Lighter megfogalmazása szerint egy nyelvi elem szleng mivoltának felismerhetőnek kell lennie az alapján, hogy képes a beszélő és a hallgató között egyfajta egységet teremteni.

Carl Sandburg meghatározása jól fejezi ki a szleng szellemét, de eltúlozza az eredményeit: „olyan nyelv, amely feltűri az ingujját, beleköp a tenyerébe, és munkához lát”. Ez a sokszor idézett mondás közkedveltté vált a szleng kutatók körében.

Chapman szerint az egyén arra használja a szlenget, hogy elhatárolja önmagát a domináns kultúrától. Mind verbálisan, mind lélektanilag elmerül abban a szubkultúrában, mely azzal tetszeleg, hogy kiemeli különbözőségét, szembenállását és fensőbbiségét a domináns kultúrával, s különösen ennek abszolút feddhetetlenségével és pompájával szemben. Ilyenformán a szleng egy olyan kisebb társadalmi csoport elhatárolása a többségtől, amelyhez csatlakozni, és amelyet megérteni kényelmes, és amely az én számára menedékkül szolgál. (CHAPMAN 1999: 276)

Az angolszász nyelvterületen az egyértelmű elítélés helyett inkább egyféle kettősség jellemezte a kutatókat, aki megkülönböztették a *rossz szlenget* és a *jó szlenget*. Egy New York-i kritikus velős véleménye a következő: a jó szleng „tisztán, tömören, hatásosan fejezi ki azt, amit a standard nyelvhasználat homályosan, terjengősen, vagy erőtllenül”, míg egy másik névtelen amerikai így fogalmaz: „A jó szleng ismertetőjegye..., hogy valódi jelentése van. A rossz szlengnek nincsen jelentése; csupán egy hangsor, amely mivel könnyedén kiszalad a szánkon, az olvasó öntudatlanul működő képzeletére hagyatkozik. ... A jó szleng kifejező, és néha közel áll ahhoz, hogy költői legyen.”

(http://hu.wikipedia.org/wiki/Szleng#A_szleng_C3.A9rtelmez.C3.A9se.2C_meghat.)

2.3 A magyar nyelvészek és a szleng

A magyar nyelvészetben az 1990-es évekig tartotta magát az a meglehetősen elterjedt vélemény, amelynek lényege úgy foglalható össze, hogy a szleng: nyelvi deviancia, a szlengkutatás: nyelvészi deviancia. Napjainkban már ez a nézet eltűnőben van. A szleng csoportnyelv, és fontos társadalmi szerepet is betölt a közösségekben: erősíti az összetartozás érzését, és elkülöníti az adott közösséget a többitől. A beszélőközösségek szerinti vizsgálat jelentőségét jól mutatja, hogy — nemcsak a magyar nyelvtudományban — de e szerint szokták meghatározni a szleng különböző típusait (diáknyelv, tolvajnyelv, katonai szleng stb.).

A szleng meghatározásának nehézségei elsősorban a jelenség dinamikus természetéből fakadnak. A szleng nemcsak időben változik, mégpedig viszonylag gyorsan, hanem más-más helyet foglal el az egyes nemzeti nyelvközösségek nyelvhasználati változatainak rendszerében és ez az egyes nemzeti szleng összetételében és funkcióiban is tükröződik.” (PÉTER MIHÁLY 1999: 26).

Maga a szleng, mint nyelvészeti műszó is meglehetősen új keletű fogalom a magyar szakirodalomban, az 1980-ban kiadott Nyelvművelő Kézikönyv nem tartalmaz ilyen címszót. A nyelvi jelenségre inkább a jassznyelv, csibésznyelv, zsargon...stb. volt jellemző. Nem volt azonban egy összefoglaló terminus, amely e nyelvváltozatok mindegyikét összefoglalná. Ezt a helyzetet kívánta megszüntetni Péter Mihály, amikor a szleng szót a korábban felsorolt nyelvváltozatok összefoglaló elnevezéseként említette.

A szleng egyrészt szó- és kifejezőkészlet, másrészt pedig egy sajátos nyelvhasználati-stilisztikai forma. Az, hogy a szleng felfogható stilisztikai jelenségként is, a külföldi szakirodalomban nem új keletű megállapítás. Az angol nyelvű munkák egy része a szlenget elsősorban stiláris nyelvi rétegnek tekinti (ORSZÁGH 1966: 361).

A szleng kialakulásának nyelvi sajátosságait keresve nagyon fontos lenne újabb — nem csupán egy-egy nyelvhez vagy társadalmi csoporthoz, illetve történelmi korszakhoz kötődő — szempontok bevonása. A szleng ugyanis nem egyszerűen egy

bizonyos civilizációs szintre eljutott népesség vagy szociális csoport nyelvváltozata, a modernkor egyfajta városi népnyelve, hanem ennél térben és időben egyaránt jóval elterjedtebb jelenség, mi több: a szleng nyelvi univerzálé. Létrejöttének egyik alapvető, talán legfontosabb feltétele egy olyan beszélőközösség, amelynek tagjai napi intenzív beszédkapcsolatban állnak egymással. Ha ez az intenzív beszédkapcsolat megvan, akkor a nyelvben feltűnnek a szlengjelenségek. Minél intenzívebb a beszélőközösség tagjainak (beszéd) kapcsolata, annál gyakoribbak a szlengjelenségek a beszédben. Ennek megfelelően a szleng minden beszélt nyelvnek minden korszakában jelen van. (KIS 1997)

2.4 A szleng szókinccse és szóalkotása

Eble (EBLE 1996: 22) a szleng meghatározásának kérdéskörében hangsúlyozza a testbeszéd és a hangok fontosságát is, valamint a hangmagasság, a hangsúly és a szünetek jelentőségét, amelyek nélkül egyes szavak egyáltalán nem hordoznának szlengjelentést. (STRENSTRÖM 1999: 91-92.)

A szlenget nem lehet funkciójától és használatától függetlenül definiálni.

Eble azt vallja, hogy a meghatározás nehézségei ellenére sem lehet azt állítani, hogy a „szlengnek nincsenek állandó jellemzői.” (EBLE 1996: 12–24).

Szerinte a szleng inkább lexikai, mintsem fonológiai vagy mondattani természetű, bár — az angol nyelvben legalábbis — a testbeszédnek és az intonációnak is fontos szerepe van abban, hogy jelezzék, egy szó vagy kifejezés szlengként értelmezendő.

A magyar szleng szóalkotásának módjai ugyanazok, mint amelyek általában a magyar nyelv bármelyik változatában, azaz alapvetően nincs olyan szóalkotási mód, ami csak a szlengre lenne jellemző, bár az egyes szóalkotásmódok (pl. bizonyos kicsinyítő képzők, a szócsonkítások és -rövidítések használata) gyakoribb, mint más nyelvváltozatokban.

2.5 A szleng szemantikája

A szleng jelentéstana viszonylag kevésbé kutatott terület a magyar szlengkutatásban, jóllehet várhatóan itt volnának leginkább láthatók azok a jellemzők, amik a szleng nyelvi (szavakban, kifejezésekben, azaz a legmegragadhatóbb formákban feltűnő) sajátosságait alkotják. A szleng leggyakoribb jelentéstani jellemzőjeként a hiperszinonimitást szokás említeni, azt a jelenséget, hogy a szlengben egy-egy fogalom megnevezésére szinonimasorok jönnek létre, és hogy emiatt a szleng szókincse aránylag változékony.

Jóval kevésbé figyeltek föl arra, hogy a szlengnek egészen sajátos szemantikai rendszere van, amire — mint Szilágyi N. Sándor írja — egyrészt az jellemző, hogy olyan jelentéstartományok, amelyek az emelkedett nyelvváltozatban kerülendők vagy egyenesen tabunak számítanak, a szlengben kiemelkedő szerepet kapnak, másrészt jól megfigyelhető a nagyon *konkrét jelentésű szavak használata*. Mivel az emelkedett nyelvváltozatra a közönségeshez képest az absztrakt jelentések nagyobb aránya a jellemző, a szleng (hogy ezzel „ellenkezzen”) az absztraktabb jelentéseket visszakonkretizálja, illetve olyan megnevezést talál rájuk, amelyek még a közönséges nyelvváltozatbeliekhez képest is konkrétabbak. (SZILÁGYI N. SÁNDOR 1999)

Eble szerint nem létezik speciális szleng mondatszerkesztés. A szlengszavak és -kifejezések nem követnek különleges, csak az egyénre jellemző szórendet, hanem beleillenek már meglévő szintaktikai szerkezetek megfelelő típusaiba. A szleng létrehozó produktív morfológiai folyamatok (ilyenek például az angolban az összetett szavak képzése, toldalékolás, rövidülés és funkcióbeli változás) megegyeznek az általános szókincsben használtakkal.

Azt vallja továbbá, hogy gyakran társul a szlenghez az újszerűség és az átmenetiség képze is. Aminek oka, hogy a szleng a divat nyelvi megfelelője, és akárcsak a divat, egyszerre fejez ki egyediséget és a csoportnormáknak való megfelelés hajlandóságát is. (EBLE 1999). A legtöbb szlengkifejezés csak röpké népszerűségnek örvendhet: sokkal gyorsabban robbannak be a köztudatba, majd tűnnek el a beszélők nyelvhasználatából, mint a szókincs általános elemei.

3. Az amerikai szleng kialakulása

A szleng sokkal összetettebb jelenség annál, minthogy egyetlen tulajdonsággal meghatározható legyen. (KÖVECSES: 1997)

A brit és különösen az angol szleng történetét — szinte adekvát módon — már megírták; az amerikai szleng története egyre fokozódó érdeklődés és kutatások tárgya lett a 20. század folyamán. Általában azt lehet mondani, hogy az amerikai szleng lényegében ugyanazt az utat követte, mint a francia és a német, a spanyol és az olasz, illetve az angol, a kanadai és az ausztrál szleng.

Mindazonáltal az amerikai szlengnek van néhány sajátos vonása, amely bizonyos egyedi adottságokból eredeztethető:

- (1) az Egyesült Államok hatalmas területén eleve több lehetőség van regionális szleng kialakulására, mint bármely más országban;
- (2) azok a bevándorlók, akik végül egy rendkívül sajátos és önálló nemzetté forrtak össze, jóval több nem angol (brit vagy amerikai) szóval, kifejezéssel és különösen mondattani szerkezettel gazdagították az amerikai szlenget, mint amennyit az angol vagy akár a francia, a német, az olasz vagy a spanyol szleng esetében találunk;
- (3) gyorsabban változik, amely vonását az előbbi tények magyarázzák; és
- (4) sokkal mélyebb és közvetlenebb a kapcsolata a tolvajnyelvvvel, mint bármely más nemzeti szlengnek.

Egy másik megközelítésből nézve, Chapman megkülönbözteti az „elsődleges” és a „másodlagos” szlenget. Az elsődleges szleng a szubkultúra tagjainak eredeti beszéde, mely olyannyira természetes beszélői számára, hogy úgy tűnik, talán meg is némulnának e nélkül. A tizenévesek, a városi utcai bandák beszédének jelentős része elsődleges szleng. A másodlagos szlenget nem annyira azért használja valaki, hogy egy csoporthoz kötődjön, mint inkább azért, hogy kifejezze vele attitűdjeit és életrevalóságát. A másodlagos szleng inkább stilisztikai választás eredménye, mint az igazi azonosulásé. (CHAPMAN 1999: 273)

Az amerikai szleng az amerikai angollal párhuzamosan alakult ki. 1619 és 1772 között az amerikai szleng főként anatómiai kifejezésekre korlátozódott. Ezeket a

kifejezéseket Angliából a gyarmatokra szállított fegyencek — akik körülbelül húszezren voltak — használták. A szleng csak a polgárháború után kezdett teret nyerni. Azelőtt a kisszámú mezőgazdasági népesség óriási területen szóródott szét, nem volt igazi városiasodás, sem ifjúsági kultúra, és nagyon lassú volt a kommunikáció. A 20. század kezdetétől azonban a szleng egyre nagyobb figyelemre tett szert az Egyesült Államokban. Ez egyértelműen kiderül H. L. MENCKEN *The American Language* [Az amerikai nyelv] című, először 1919-ben megjelent művéből, amely az egymást követő kiadásokban egyre több oldalt szentel az amerikai szleng témakörének.

A szleng kialakulása és fennmaradása érdekében az amerikai társadalomnak olyan fejlődési szintet kellett elérnie, amelyről már, mint „írástudó, összetett, heterogén kultúráról beszélünk, amely elismer, és követendőnek tekint egy standard nyelvhasználatot, és amely standard nyelv egyeduralmát erős pedagógiai tradíció biztosítja” (LIGHTER 1994: XVIII). A standardhoz való ragaszkodás és az ebből eredő pedagógiai hagyomány a 19. század közepére az amerikai angol egyik meghatározó tényezőjévé válik (KÖVECSSES 1996: 66–79).

3.1 Az amerikai szleng hatása más angol nyelvváltozatokra

Az amerikai szleng az „angol nyelv szleng”-jévé vált. Összehasonlítva más angolul beszélő országokkal, ez kétségtelenül részben az Amerikai Egyesült Államok politikai, gazdasági és kulturális erejének következménye. A britek, az ausztrálok, a kanadaiak minden évben amerikai szleng kifejezések százait veszik át. Ha megnézzük néhány brit szlengszótárt (például THORNE 1990; AYTÓ–SIMPSON 1993), feltűnik, hogy meglehetősen sok címszó vagy címszavakon belüli aljelentés származik az amerikai szlengből. Sokkal ritkábban fordul elő ennek fordítottja, vagyis az amerikai szlengszótárak alig tartalmaznak brit eredetű szlengszavakat. Általános tendencia tehát, hogy az amerikai angol más „angol nyelvek”-re is hatást gyakorol.

A helyzet fényében nem meglepő, hogy az angolul tanuló diákok nagy érdeklődést mutatnak az amerikai szleng iránt, s az lassan az angol tananyag része lesz. Az amerikai szlengről szóló hasznos tankönyv például a *Street Talk* (BURKE 1991), amely angolul tanuló középfeladót, illetve haladó diákok számára készült. A mai angol könyveket, filmeket, folyóiratokat és újságokat alig lehet érteni az amerikai szleng, legalábbis alapfokú ismerete nélkül. Magyarországon is egyre nagyobb népszerűségnek örvend az amerikai szleng, az interneten, de nyomtatásban is számos lehetősége van az érdeklődőknek kíváncsiságukat kielégíteni. Egy bizonyos szintű angol nyelvtudás mellett nyelvészeti szempontokból is figyelemre méltó kutatási terület lehet az érdeklődők számára az amerikai szlengszavak kialakulásának nyelvészeti kérdései.

3.2 Az amerikai szleng jellemző tulajdonságai

Az amerikai szleng számos tulajdonsági alapján más angolul beszélő kultúrák szlengjétől megkülönböztethetjük.

Az amerikai szleng beszélői hihetetlenül termékenyek. Ez abban nyilvánul meg, amellyel létrehoznak új szavakat és kifejezéseket. Ennek során egyaránt alkalmaznak már meglévő, illetve új szóalkotási módszereket.

Az amerikai szleng másik jellegzetes szóképzési folyamata az átvétel. Az általános amerikai szleng ilyenkor olyan kultúrán belüli, etnikai vagy különleges érdekelttségű csoportoktól vesz át szavakat, amelyek hatást gyakorolnak az uralkodó kultúrára.

Az amerikai szleng kedveli a betűszavakat, az akronimákat. Valószínűleg az általános amerikai angolra is jellemző ez a tulajdonság.

Az amerikai szleng nemcsak produktív, hanem képzeletgazdag is. Ez azt jelenti, hogy az új szavak keletkezésénél gyakran a nyelv képi folyamatai játszanak szerepet, azaz a metafora, metonímia, irónia, idiómák és a hiperbola.

A kifejezésekből az amerikai szleng egy másik jellemvonására, a szlengkifejezések humoros voltára is fény derül.

Bizonyos szlengnek hiánya

Az eddig látottakon kívül, létezik még az amerikai szlengnek néhány olyan tulajdonsága, amely megkülönbözteti azt más nemzetek szlengjétől. A brit és az ausztrál szleng egy jellemző tulajdonsága a rímelő szleng (rhyming slang) és a „fordított szleng” (back slang). Az amerikai szlengben ezek egyáltalán nem, vagy csak sokkal kisebb mértékben fordulnak elő. A rímelő szleng jellemző a London keleti részében beszélt Cockney-ra, valamint az ausztrál szlengre is. Bár a szlengnek ez a fajtája majdnem teljesen hiányzik az amerikai szlengből, új szavaknál néha előfordul a rím.

4. A magyar szleng kialakulása

Már maga a szleng kifejezés is viszonylag új fogalomnak számít, mint már arról korábban említettem. Eleinte a későbbi szleng fogalmával jelölt nyelvi jelenségeket, mint például a jassznyelvet, csibésznyelvet, zsargont, ifjúsági nyelvet, pesti nyelvet találjuk az érdeklődések középpontjában. Mindegyik kifejezést a szociolingvisztikai kutatások teremtették meg, a nyelv és társadalom viszonya, illetve a szavak társadalmi rétegek szerinti megoszlásának vizsgálata során. Az elnevezések bizonyos osztályok, rétegek jellemvonásait jelölik, amelyek (főleg szókincsükben) eltérnek a köznyelvtől.

A szlengnek a magyar nyelvészetbe történő bevonulása nem egyszerűen címkeváltás, a korábbi irányzat átnevezése volt. A szemléletváltást jól mutatja a tematika bővülése: a korábbi egyoldalú ifjúsági és diáknyelvi (valamint a sokat emlegetett, de valójában ekkoriban alig művelt tolvajnyelvi) kutatások mellett elkezdődött olyan, eddig még a magyar nyelvben nem vizsgált szlengnek megfigyelése is (KIS 1997)

A szlengszavak kialakulását vizsgálva korai szlengemlékeink tanúsága szerint a különböző büntető perek szolgáltatták az első szlengkifejezéseket.

Az a tény, hogy a huzamosabb ideig együtt élő emberek hajlamosak egy a csoport jellegét mutató nyelv megteremtésére (TELEGDI 1979: 179), régóta ismert a

nyelvészetben. Bárczi is leírja későbbi korszakra vonatkozóan: „Egyes, többé-kevésbé zárt egységeket alkotó emberi közösségekben, mint a kaszárnyák lakói, bárók, sportpályák látogatói közt, színházak világában, iskolák nyüzsgő diáknépében, vadásztársaságokban stb. a különleges helyzet vagy a sajátos együttes tevékenység kitermel egy sereg pregnáns kifejezést” (Kis 1997)

Magyarországra is elmondható a korábban Amerikánál említett tény, hogy a korai időkben a szleng terjedésének gátat szabott a kommunikáció viszonylagos lassúsága, amely a 20. század felgyorsult életével a szleng terjedését is felgyorsította.

4.1 A magyar szleng jellemező tulajdonságai

A magyar szleng jellemzéséről elmondható, hogy szóalkotásának módjai ugyanazok, mint amelyek általában a magyar nyelv bármelyik változatában, azaz alapvetően nincs olyan szóalkotási mód, ami csak a szlengre lenne jellemző, bár az egyes szóalkotásmódok (pl. bizonyos kicsinyítő képzők, a szócsonkítások és -rövidítések használata) gyakoribbak, mint más nyelvváltozatokban. Így szlengszavak „jöttek létre” számos idegen szó átvételéből, szófelújításból, szóátvételtől (nyelvjárásokból, köznyelvből). De belső szóalkotással is keletkeznek szleng kifejezések, továbbá jelentésbeli szóalkotással, morfológiai szóalkotással.

5. Összegzés

Összegzésként elmondható tehát, hogy a szleng meghatározásának kérdéseiben a nyelvészek nyelvterülettől függetlenül „problémába ütköznek”, de akár angol akár magyar nyelvészek munkáit vesszük kezünkbe, mindannyian megpróbálnak egy átfogóbb képet adni az olvasóknak a szlengről.

Az amerikai és magyar szleng kialakulását és jellemző tulajdonságait tekintve a különbségek természetesen a kulturális különbségekből erednek, de szóképzésük, általánosabban vett témáik megegyeznek.

Dolgozatom következő részében a műfordítás elméletét és gyakorlatát veszem vizsgálat alá, majd a szleng fordításának kérdéseivel foglalkozom. Szűkítve a témát, Salinger Zabhegyezőjének és a magyar fordítás körül kialakult vitát is kiemelem, majd a Zabhegyező legjellemzőbb szlengkifejezéseit elemzem több szempont alapján.

6. Szleng és irodalom

Mielőtt a szleng és műfordítás témakörébe belekezdenék, érdeemesnek tartom pár szóval összefoglalni a szleng és az irodalom kérdéskörét is. Manapság egyre gyakrabban találkozunk szleng elemekkel az irodalmi alkotásokban. A mindennapi életben is egyre gyakrabban fordulnak elő ezek a kifejezések, amelyek nemcsak mindennapjainkra vannak hatással, hanem az irodalomra is. Egy szereplő jellemábrázolása során szükséges lehet szlengszavak használata, amellyel színesebbé és nem utolsó sorban hitelesebbé teszi a szereplőt. A magyar irodalomban szlengszavakat először külföldi írók magyarul kiadott műveiben találhattunk, melynek sorát Sabatier francia író Bulvár című regénye nyitotta meg 1958-ban. Ezután következett a nagy port kavart Salinger fordítás, amelynek leggyakoribb szlengszavait - a műfordítás szemszögéből - dolgozatom további részében vizsgálat alá veszem.

„A fordítás hálátlan munka, mert a legjobb is megalkuvás és nem tökéletes; hibát mindig lehet benne találni és erényeit nem muszáj észrevenni. Kétszeresen hálátlan, mert minden fordítás csak egy nemzet számára érdekes, s valóban ajándék a nemzetnek” (Babits Mihály)

7. Mi a műfordítás? A műfordítás hazai megjelenése és fogadtatása

„A műfordítás olyan, mint a zeneművek előadása. A fordítók a darab előadói, a kötet addig a pillanatig, amíg a fordító meg nem szólaltatja a maga nyelvén, néma marad a közönség előtt a számára ismeretlen nyelven. Ha jó a fordítás, ugyanannyit ér, mint egy jó koncert. Azt jelenti, hogy a fordítónak sikerül újból megszólaltatnia a művet. A közönség pedig megtapsolja. A fordítások nyomán egyébként is új könyv születik, ezért én sem unom, hogy újra kell olvasnom a saját könyvemet.” Javier Salinas kortárs író.

A műfordítás története

A műfordításban a 19. század elején következett be nagy fellendülés, Országh László szerint maga a műfordítás szó is az 1830-as évek táján jelenik meg. Ekkor történnek meg azok a hiánypótlások, melyek a világirodalom műveit addig nem tette elérhetővé a magyar olvasóközönség számára, de ebben az időszakban sorra jelennek meg a jobbnál jobb műfordítások.

A kortárs nyugati irodalom előtt „felnyitott zsilipek” a műfordítások áradatát indították meg, és számos új fordító kezdett el tevékenykedni. A műfordítás – és különösen a prózai – egyre inkább szakmává, mesterséggé vált. Ezt a mesterséget azonban nem könnyű elsajátítani, mert, mint ahogyan Anton Popović írja: "A műfordító egyszerre kevesebb is, meg több is az írónál. Kevesebb, mert művészete másodlagos; több, mert közös nevezőre kell jutnia minden olyan íróval, akit fordít, ismernie kell mindazt, amit ők tudtak, össze kell tudnia kapcsolni az analitikus gondolkodást azzal a művészi képességével, hogy előre meghatározott szabályok szerint alkot, s az eredeti mű szövegét új kontextusba állítja" (POPOVIĆ 1980).

A műfordítás kérdéseiről a magyar irodalom nagyjai között is eltérő véleményeket találunk. Van, aki szerint csupán tartalmi hűségre, mások szerint formai hűségre, megint mások szerint mindkettőre törekedni kell a megfelelő fordításhoz. Németh László így vélekedett a fordítóról: "Mondatról mondatra, kifejezéstől kifejezésig védi anyanyelvét, arra azonban nincs szabadsága, hogy az idegen mondatok öleléséből kibújjon, s azért, hogy a gondolatot jobban derékon kaphassa, messzebb húzódjék tőle." (RÓNAY 1990, 1313). Szabó Ede a prózafordítás állítólagos kötetlenségét cáfolja, amikor rámutat: "már tudjuk, hogy a próza látens formabősége sem igen kisebb a versénél, s kötetlensége csak látszólagos. Törvényszerűségei, belső formái rejtettebbek, külső formái sem mindig szabályosak, könnyen felismerhetők, de ez egyáltalán nem jelent alaktalanságot, lazaságot, s a fordítónak könnyebbséget, sőt! Épp mert a próza törvényei bujkálóbbak, bonyolultabbak, s nagy formátumai miatt számosabbak is, azt is mondhatnánk, hogy ez a "kötetlenség" sokszor még jobban próbára teszi a műfordító hallását, stílusérzékét, nyelvi erejét, fegyelmét vagy

fantáziáját, mint a vers kötöttsége" (SZABÓ 1968).

Mi fordítható illetve fordítandó egy szövegből és mi nem? Kosztolányi egyáltalán nem hitte nyilvánvalónak a választ erre a kérdésre, mert történeti fogalomnak vélte a fordítást. Úgy vélte, az idegen tulajdonnevek egy része elveszíti eredeti mellékjelentéseit, ha másik hagyományba próbálják átemelni, vagy ellentmondhat a tőle különböző nyelv, irodalom s kultúra szabályainak.

A műfordítás elméleti kérdéseivel foglalkozó könyvek száma eleinte viszonylag kevésnek mondható, de napjainkban már saját folyóirattal is rendelkeznek (*Fordítástudomány*), amely csakis elméleti kérdéseket boncolgat számaiban. A „régii” kötetek közül megemlíthetők a Rákos Sándor szerkesztésében megjelent *Tanulmányok a műfordításról* című munka, Szabó Ede *A műfordítás* című könyve, Kardos László és Rónay György esszéköteteit, valamint az 1981-ben megjelent *A műfordítás ma* című tanulmánykötetet, melyet Bart István és Rákos Sándor szerkesztett. Magyar fordításban rendelkezésre áll Anton Popović idézett műve, *A műfordítás elmélete* (1980). Néhány író-műfordító tanulmányköteteiben rábukkanhatunk a műfordítás elvi és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos fejtegetésekre, így például Németh László, Rónay György és Vas István könyveiben. Megemlíthetjük még Dániel Ágnes *A fordítói gondolkodás iskolája* című kötetét, Klaudy Kinga ma népszerű elméleti és gyakorlati könyveit és tanulmánykötetét is.

Mi is a műfordítás?

A fordítás sajátos alfaja, de a kettő között minőségi különbség van, a mit? és hogyan? meghatározásában. Szűkebb értelemben mégis csak az idegen nyelvű vers, regény, novella, dráma, esszé tartamilag pontos, művészileg egyenértékű és lehetőleg formahű átültetését nevezzük műfordításnak. (SZABÓ 1986:7.)

A fordítás nagy népszerűségnek örvend manapság, hiszen a külföldről egyre több információ közvetítése mindennapi feladatot ad a fordítóknak. De a műfordítás nem pusztán fordítás. A műfordító nem csak lefordítja a szépirodalmi művet, hanem

átülteti saját nyelvére.

Egy másik megközelítésből a műfordítás másodlagos irodalmi kommunikáció. Ebben a kommunikációs láncban három szereplő van: a műfordító, a lefordított mű és a fordítás olvasója. A sémához két további tényező is tartozik: a mű szövege mögött rejlő valóság és hagyományrendszer, melyet természetesen az eredeti, az elsődleges kommunikációban készült műből kell a lefordított műbe átmenteni. Ez okozza a fordítás egyik nehézségét: ki kell bontani és lehetőség szerint továbbítani kell azt a történelmi, társadalmi és irodalmi háttérrel, mely az eredeti mű anyanyelvű olvasója számára eleve adva van és ismerős. Az elsődleges kommunikáció háttéréül szolgáló valóságot egy másik valóságba, a befogadó irodaloméba kell állítani. Mindezt úgy, hogy a fordítás magát a szöveget, annak stilisztikai jellegzetességeivel együtt megőrizze. Sokkal többről van tehát szó, mint egy-egy idegen nyelv kifogástalan ismeretéről.

A műfordítás során a forma és a tartalom különválaszthatatlan. Ez sokkal több, mint a mondatok, szavak megértése, szótári értelmezése; ehhez nem elég, mondjuk oroszul, angolul, magyarul tudni; ehhez nyelvül kell tudni, emberül. (BART-RÁKOS 1981)

7.1 A műfordítás nehézségei

A fordító gyakran kényszerül rá új kifejezőeszközök felkutatására, kimunkálására, mint az eredeti mű alkotója ugyanis a lefordítandó szöveg idegen nyelvi közegben, idegen élmény- és érzélemvilágban jött létre, és akinek ez a nyelv anyanyelve, azt más képzelettársítások segítik megérteni. A mű hatása változik tehát meg, mert más közegben érvényesül. A fordításnak viszont úgy kell az idegen tartalmat az új befogadó közeg számára közvetítenie, hogy ott is az eredeti mű hatását keltse. A fordítás tehát a fordítótól ha nem is mindig, de igen gyakran több találékonyságot, a forma és tartalom összhangja érdekében nagyobb nyelvi hajlékonyságot követel, mint amennyit az eredeti követelt az írójától. És emiatt éri a fordítót a legtöbb támadás, hiszen a gyakran nehezen megtalált kifejezések a kritikusok szerint nem

mindig fejezik ki azt a tartalmat, amit az eredeti mű mondani szeretne.

A további támadásoknak van kitéve, amikor az eredeti mű szóhasználata nagyban eltér a másik nyelv szóhasználatától. Amikor már az eredeti mű szóhasználata is többféle értelmezési lehetőséget ad. Amikor az eredeti mű olyan szókészlettel bír, amit csak az utóbbi években kezdenek el kutatni, vizsgálni, és ami még korábban „mostohagyereknek” számított a nyelvészeknél. Természetesen a szlengről van szó. Az eredetileg szlengben írt művek fordítási feladata talán sokkal több háttér információt, kutatást igényel, és valószínűleg több támadási felületet is biztosít a kritikusok számára, mint egy „nem szleng kifejezésekkel gazdagított irodalmi alkotás”.

7.2 A fordítási folyamat

Minden fordítási folyamat az eredeti mű megismerésével kezdődik. Ezért nagyon fontos kidolgozni azt a módszert, amellyel a fordító az eredetihez közeledik, fontos megfogalmaznia szövegelemzés fogódzó pontjait, ki kell jelölni a műalkotás felépítésének törvényszerűségeihez vezető utat. A fordításelméletnek nagy figyelmet kell fordítania a műalkotás elemzésére is. (POPOVIĆ 1980: 57).

8. Szleng és műfordítás

A szleng és műfordítás kapcsolata bonyolult viszonyrendszert feltételez. Egyfelől mint már említettem, maga a szleng meghatározása is nehéz feladat, másrésről pedig az eltérő nemzeti szleng átültetése saját anyanyelvre további kihívások elé állítja a fordítót. Szlenget nehéz fordítani. Elsősorban ismerni kell az eredeti nyelv kulturális, történelmi hátterét, tisztában kell lenni a szleng használók életstílusával, életkörülményeivel, életkori sajátosságaival. És ugyanez igaz a fordító anyanyelvére is. Amennyiben nem ismeri tökéletesen mindkét nyelv szleng használóinak

sajátosságait, nem születhet kiváló fordítás. De még ez sem elég. Mint tudjuk a szleng gyorsan változó, „képlékeny anyag”, az a szlengkifejezés, ami használatban volt az eredeti mű keletkezése során, nem biztos, sőt valószínűleg már elvesztette, vagy árnyalta jelentését akár a későbbi anyanyelvi olvasók, akár a fordító anyanyelvű olvasói számára.

Tehát a műfordítónak tökéletesen ismernie kell az eredeti mű kulturális hátterét, a kornak, amiben játszódik a megfelelő szóhasználatát, kifejezéseit, mondanivalóját, a használói életstílusát, értékrendjét, továbbá a fordítás nyelvét használó befogadók szóhasználatát, értékrendjét, a kettőt pedig tökéletesen össze kell tudnia illeszteni.

Amennyiben ez nem sikerül a fordítás nem éri el a kellő hatását, és az eredetiben kiemelkedő jelentőségű mű elveszítheti kiemelkedő jelentőségét.

9. Az amerikai szleng a műfordítás szempontjából.

Ortutay Péter a következőket vallja: „nem fordíthatunk adekvát módon angol-amerikai szlenget, ha annak lényegét és mibenlétét sem ismerjük, illetve nem tudjuk, melyik rétegnyelv lehet az a célnyelvben, amelyre ekvivalens módon átültethető.” (ORTUTAY 1991: 289-295)

Mielőtt az amerikai szleng és a műfordítás kapcsolatát közelebbről megnéznénk, érdemes néhány szót szólni az angol és amerikai szleng közötti különbségről is: Virginia Wolf szavai szerint „az amerikaiak azt teszik, amit az Erzsébet korabeli angolok tettek: új szavakat hoztak létre, és ösztönösen saját szükségleteikhez idomítják a nyelvet.” (MECKEN 1980: 45). Így jött létre az angol nyelvben egy új variáns, az amerikai angol. A két variáns között jelentős hangtani, lexikai, grammatikai és helyesírási különbségek vannak.

Amennyiben ezt a meglátást átültetjük a két nemzet szlengszavaira, azt láthatjuk, hogy az amerikai szleng, mivel mint azt már korábban említettem állandó kapcsolatban áll a különböző nemzetiségű bevándorlók nyelvével és nyelvi szokásaival, „sokkal vendégszeretőbben fogadja a jövevényszavakat, mint a

konzervatív brit angol” (MECKEN, 1966: 200). A két nyelvet összehasonlítva azt is megfigyelhetjük, hogy a gyors és nagyfokú szógyártás is inkább amerikai vonás, mint brit.

Az amerikai szleng sokkal nehezebben választható külön a dialektusoktól, a köznyelvtől és az alvilág nyelvétől, mint a brit angol, de könnyebb elválasztani a standard nyelvhasználatától. Az amerikai nyelvjárások jellemzője más. Az urbanizációval együtt járó tényezők sokkal fontosabbak az amerikai nyelvjárások tanulmányozásában, mint a földrajziak. Létrejött egy úgynevezett Network Standard „televíziós nyelvjárás”, amely követendő példa lett Amerikában. Ennek legjellemzőbb tulajdonsága a könnyed társalgási stílus, melynek elsődleges fontossága van a szleng tanulmányozása szempontjából.

9.1 Salinger: Cather in the Rye – Zabhegyező

Jobb művet nehezen találhattam volna a szleng és a műfordítás viszonyának bemutatásához, hiszen megjelenése óta hatalmas vihart kavart szlenghasználatával és nem utolsósorban a fordítási kérdéseivel. Számos külföldi tanulmány foglalkozott az eredeti művel, és számos magyarországi írás született a fordítási kéréseiről is. Kritikus és laikus olvasó egyaránt eltérő véleményeket alkotott mind az eredeti műről, mind a fordításáról.

Számos kritika született magáról a cím fordításáról is. Ezeket összefoglalva további képet kaphatunk a szleng és műfordítás nehézségeiről. Mindig a címet a legnehezebb lefordítani és a fordítás elméletét és gyakorlatát oktató szakirodalom utolsó lépésként nevezi meg a cím lefordítását. Ha jól belegondolunk ez nem is meglepő, hiszen nemcsak az egész művet kell lefednie, de bele kell illenie a fordító anyanyelvének kultúrájába, és tudnia kell közvetíteni, amit a könyv közvetít. Sebestyén Rita a Fordítástudomány 2000. évi számában foglalja össze a Zabhegyező fordítása körül kialakult vitát. Már a cím fordítása is nagy vihart kavart. Nemeskürty cikkében azt írja, hogy a „szellemes cím kedvéért eladta a fordító a mű pozitív mondanivalóját, akarva-akaratlanul az öncélú létezés filozófiájává torzítva azt” (NEMESKÜRTY 1964:

991). A Zabhegyező kifejezés nem árul el semmit a főhős megmentő szerep utáni vágyáról, sőt éppen ellenkezőleg, a céltalan, értelmetlen cselekvés sugalmazásával további lehetőségeket ad a félreértelmezésekhez.

Rot Sándor véleménye szerint a Gyepes Judit által lefordított cím „noha hangulatilag a könyv stílusvilágába illik, eszmeileg a félrefordított címek közé tartozik.

Nem könnyű tehát megtalálni a fordítás számára a megfelelő címet, és mint már említettem talán a legnehezebb feladat, de dolgozatomban én mégis a szöveg fordításának kérdéseivel foglalkoznék részletesebben. (ROT 1979)

A három „legjellegzetesebb” kritikát - Nemeskürty István *Zabhegyező?*; Koroknai Zsuzsa J. D. Salinger: *Zabhegyező*; és Vidor Zsuzsa *A diák jassz nyelv és jasszmagatartás – veszi vizsgálat alá*. A továbbiakban a dolgozat szempontjából fontos részeket emelném ki a tanulmányokból. Koroknai Zsuzsa azt kritizálja, hogy az eredeti műben a diákargót több helyen „pesties kiszólások, vagánynyelvi fordulatok” helyettesítik (KOROKNAI 1964: 1509). Bár írásában nem ítéli el az alkalmazott fordítói eljárást. Egy laikus olvasó számára is feltűnhet, hogy esetleges más kifejezések illenének a szövegbe, és egy laikus de angolul jól beszélő olvasó az eredeti és a fordítás párhuzamos olvasásával talán még jobb kifejezéseket is talál, de azt nem szabad elfelejteni, hogy „a mű cselekménye egy nagyvárosban, New Yorkban játszódik, és mi más lehetne az ott beszélt argó megfelelője hazánkban, ha nem a pesti. Ráadásul tudjuk, hogy nem lehet éles határvonalat húzni a különböző nyelvváltozatok között, hiszen a beszélő egyszerre több csoportba is tartozik egyidejűleg és ezen keresztül több nyelvhasználati formát tudhat magáénak.”(SEBESTYÉN 2002: 90.)

Vidor cikkében olvashatjuk, hogy a magyar fordításban élesebb a különbség a főhős nyelve és a magyar köznyelv között, míg „e kettő az amerikai angolban közelebb állnak egymáshoz” (VIDOR 1964). Ez talán azért érezhető így, mert magam is számos példát találtam arra, hogy a magyar fordításban szlengszó lett, ami az eredeti angolban, a köznyelvben is megtalálható kifejezés.

A harmadik kritikus Nemeskürty szerint „a fordítás vagánykodó stílusa nem azonos az angol nyelvű eredetinek srácos bemondásokkal tűzdelt, de egy jó fokkal

irodalmibb nyelvű stílusával (NEMESKÜRTY 1964). Sebestyén Rita a következőképpen magyarázza ezt a kritikát. A kritikusok nem számoltak azzal, „hogya a mű eredetije jó 13 évvel korábban legalább olyan nemtetszést váltott ki az amerikai kritikusok körében – elsősorban éppen a nyelvezete miatt -, mint az ennyi évvel később Magyarországon tapasztalható”. Mint azt már korábban említettem a kritikusok véleménye azért is térhet el, hiszen az amerikai társadalomban a nyelvvaltozási folyamat sokkal korábban és gyorsabb ütemben zajlott le, „amelynek eredményeképpen a szleng jóval közelebb kerülhetett az akkori amerikai köznyelvhez.” (SEBESTYÉN 2002: 91)

9.2 A szleng stilisztikai funkciója Salingernél

A kutatók többsége azt az álláspontot képviseli, hogy a „salingeri szlengizmusok az író figurái élő beszédének pontos rögzítése, az individualizálásnak, belső világuk bemutatásának legfontosabb eszköze. Salinger „harcolni akar”, szavak ezreit forgatta meg, hogy új lexikai disztribúciójukkal a régi „elkopott” szavak újszerű alkalmazásával új jelentést hozzon létre. A frissesség és az életszerű hatás kedvéért a szlenghez folyamodik, mert ez közel hozza őt az objektív tárgyi világhoz. A szleng segíti az írókat a tizenéves diákok és más figurák izgalmanak kifejezésében, a konfliktusokkal teli szenvedélyek, a szerelem, a szeretet és a szexuális ösztönök leírásában, a képmutatás iránti gyűlölet megrajzolásában (ROT 1979: 47)

10. A Catcher in the Rye és a Zabhegyező

A dolgozat megírása előtt párhuzamosan olvastam a Catcher in the Rye szövegét, és a magyar fordítását. A szleng és műfordítás vizsgálatához a legjellegzetesebb kifejezéseket, szókapcsolatokat, mondatokat vettem vizsgálat alá. A továbbiakban a leggyakrabban előforduló szavak és kifejezéseket fogom vizsgálni a következő szempontok szerint:

- eredeti szlengszó jelentése
- az amerikai szleng szöveggörnyezete
- a magyar fordítása
- a magyar fordítás szöveggörnyezete
- esetleges árnyalások a jelentésekben

A fenti szempontok figyelembevételével bekerültek dolgozatomba a „*lousy, goddam, damn, hell, it killed me*” szlengszavakat és kifejezéseket tartalmazó kifejezések, továbbá egy külön pontba soroltam az „egyéb érdekességek” név alatt megjelenő néhány szlengszót, amelyek valamilyen oknál fogva felkeltették érdeklődésemet a további vizsgálatra.

1. A „lousy” kifejezés

A „lousy” szlengszó melléknévi jelentése rossz silány: tetves, tetű, szar, genny, lepra, szemét, vagy ellenszenves, utált: tetves, tetű, mocsok, szemét, szar. (KÖVECSÉS 1994: 185). Az interneten található szlengszótárak eltérő, sokkal vulgárisabb mai jelentéssel mutatják be ugyanezt a szót. De a dolgozat témájából a szlengszótár által használt kifejezések a fontosak.

A Zabhegyezőben ez az egyik leggyakoribb kifejezés, amit Holden és környezete használ, szinte kivétel nélkül melléknévként. Többnyire a „tetű” jelentéssel szókapcsolatok előtagjaként. A teljesség igénye nélkül sorolom fel a

legjellegzetesebb kifejezéseket. Azért választottam ezeket a szókapcsolatokat, mert ezek is teljes egészében lefedik a szleng jelentését, és a szleng és műfordítás kapcsolatába is engednek belelátni és további következtetéseket levonni.

1. „*lousy childhood*” – „*tetű gyermekkor*” (CR 1, 28, Z 5, 41),
2. „*lousy at writing compositions*” – „*tetűk a fogalmazásai*” (CR 24, Z 37)
3. „*She was worried that it might make her legs lousy – all thick and all*” – „*Félt, hogy tönkremegy a lába, vastag lesz, meg minden*” (CR 27, Z 40)
4. „*lousy film*” – „*tetű film*” (CR 31, Z 45)
5. „*lousy typewriter*” – „*tetű írógép*” (CR 34, Z 49)
6. „*lousy with rocks*” – „*rogyásig volt ékszerekkel*” (CR 48, Z 68)
7. „*lousy table*” - „*tetű asztal*” (CR 62, Z 85)
8. „*so damp and lousy out*” – „*minden nyirkos volt és tetű*” (CR 108, Z 147)
9. „*lousy shape*” – „*tetű formában*” (CR 118, Z 161)
- 10 „*lousy*” – *nyomor* (CR 160, Z 216)
11. „*I was being a lousy conversationalist*” – „*egyre rohadtabb beszélgetőpartner lettem*” (CR 171, Z 231)

A kiválasztott kifejezéseket egy kivétellel Holdentől halljuk. Az egyetlen kivétel a húga szájából hangzik el anyja kérdésére, hogy „*milyen volt a vacsora?*” (Z 216) Amelyre egyszavas válaszként a „*nyomor*” kifejezést kapjuk.

Mint a fenti példákból is látható a szlengszótár meghatározásainak eleget téve a fordító egy-két kivétellel a *tetű* kifejezést használja a fordításában. De előfordul még „*rohadt*” jelentésben is, és arra is találunk példát, hogy a fordító egy teljesen más lehetőséget talál a szóra, mint ahogy azt a 6. példában is olvashatjuk.

Ez a kifejezés viszonylag egyértelmű jelentéssel bír, a mai laikus olvasó számára is könnyen érthető mind az angol, mind pedig a magyar szöveg.

A *lousy* angol szó valószínűleg a *lose*, elveszíteni, *louser* – vesztés szó változataként jelent meg. A magyar fordításban használt *tetű* melléknév szlengszóként a mai diákság körében már nem annyira elterjedt, de könnyen érthető, jelentése és a kifejezés célja egyértelmű.

2. A „goddam” kifejezés

A szlengszótár meghatározása szerint a goddam : melléknév < durva, dühöt kifejező nyomatékosítószó> istenverte, átkozott, rohadt, francos, piszok, nyavalyás jelentésben (KÖVECSES 1994: 122)

A vizsgált kifejezéseket további alrészekre osztottam fel, attól függően, hogy a fordításban milyen magyar szóval egyeztette a fordító.

a) „goddam=rohadt”

1. „goddam chechups and stuff” – rohadt kontrollvizsgálatokra, meg minden” (CR 4, Z 10)
2. „goddam car” – „rohadt kocsi” (CR 37, Z 54)
3. „goddam movies” – „rohadt filmek” (CR 94, Z 129)
4. „goddam life” – „rohadt életben” (CR 173, Z 234)

b) „goddam=dög”

5. „goddam shower” – „dög zuhanyzó” (CR 34, Z 50)
6. „goddam post” – „dög oszlop” (CR 77, Z 104)
7. „goddam skate” – „dög korcsolya” (CR 116, Z 158)

c) „goddam=átok, átkozott”

8. „goddam school” – „átok iskola” (CR 180, Z 242)
9. „goddam stupid footsteps” – „átkozott hülye lépteit” (CR 35, Z 51)
10. „goddam light” – „átok villany” (CR 43, Z 60)
11. „goddam hospitality” – „átkozott vendégszeretet” (CR 43, Z 61)
12. „goddam corridor” – „átkozott folyosó” (CR 46, Z 65)

d) „goddam=Ø”

13. „goddam panther” – „párduc” (CR 26, Z 39)
14. „goddam floor” – „padlón” (CR 38, Z 55)
15. „goddam movie” – „film” (CR 39, Z 56)
16. „goddam toilet kit” – „piperetáska” (CR 39, Z 56)
17. „goddam piece of paper” – „ficli papír” (CR 179, Z 240)
18. „You couldn't get her off the goddam thing” – „nem lehetett róla lekaparni” (CR 189, Z 253)

e) „további fordítói megoldások”

19. „goddam Cadillac” – „böhöm nagy Cadillac” (CR 14, Z 23)
20. „goddam foil” – „nyavalyás tőr” (CR 15, Z 25)
21. „goddam word” – „büdös szó” (CR 35, Z 52)
22. „flunking out of a goddam place” – „engem rúgnak ki ebből a diliházból” (CR 24, Z 36)
23. „goddam little thing” – „vicik-vacak dolog” (CR 29, Z 42)
24. „breaking the goddam leg” – „hanyatt-homlok rohan” (CR 53, Z 73)
25. „goddam honour” – „piszkos becsület” (CR 42, Z 60)
26. „goddam hour” – „hülye időpont” (CR 57, Z 79)
27. „goddam minor” – „kiskorú vagyok, mint a huzat” (CR 63, Z 86)
28. „goddam play” – „nyomor meccs” (CR 77, Z 105)
29. „pretty goddam fed up” – „torkig voltam vele” (CR 121, Z 164)
30. „favourite goddam word” – „hülye szavajárása” (CR 98, Z 134)
31. „Didn't feel like getting on a goddam bus” – „buszra szállni nem volt kanalam” (CR 138, Z 188)

A „goddam” kifejezésre rengeteg példát lehet még találni a műben, a Zabhegyező egyik legjellegzetesebb szava, de a kiemelt kifejezésekből tökéletesen látszik, hogy mikor, és milyen szituációkban használja az angol, és mennyire eltérő fordításai

lehetségesek a szövegkörnyezettől függően.

A *rohadt*, az *átok* és a *dög* kifejezések kiválasztása csakis a fordító szubjektív döntése, hiszen ha megnézzük ezeket a kifejezéseket, látni fogjuk, hogy egymással felcserélhetők a fordításban, mert mindig ugyanolyan szókapcsolatokkal (többnyire egy főnévvel) fordulnak elő. A következőes műfordítás kérdéseiről később szólok.

A kifejezések között már a fordításban találunk olyan változatokat is, amelyek a mai olvasó számára talán már egy kicsit idegenül hangzik, ami a mai szlengben nem használatos, de a mű keletkezése és a fordítás idejében még „naprakész” szleng volt. (pl.: kiskorú vagyok, mint a huzat, buszra szállni nem volt kanalam...stb.). Ezek a kifejezések ma már talán kicsit furcsának is hangzanak a mai fiatalok számára, de jelentésük még mindig könnyen érthető, mondanivalójuk egyértelmű.

Továbbá meg kell említeni azokat a szövegrészeket is, ahol az angol „*goddam*” szó fordításában, a magyarban nem találunk szlengszót, egyszerűen a fordító kihagyta. Megfigyeléseim szerint többnyire ezek akkor jelentkeztek, amikor egy részben nagyon sokszor szerepelt a *goddam* szó, ezt ritkította meg a fordító, amikor néhány szerinte elhanyagolható helyen „kiirtotta” a szövegből. Mivel Holden ezt a szlengszót „töltelékszóként” használja, ez a megoldás – néhány elhagyása – nem ront a fordítás értékén. A fordítónak feltétlenül azt is figyelembe kell vennie, hogy a fordítás úgy feleljen meg az eredeti műnek, hogy - jelen esetben – a magyar változatot olvasók se érezzék „túl soknak” vagy „túl kevésnek” a szereplők mondatait.

Az „egyéb megoldások kategóriájában” további fordítói megoldásokat gyűjtöttem össze, így kerülhet be a fordításba a *goddam* fordításaként a „*böhöm nagy*”, a „*nyavalyás*”, a „*büdös*”, a „*nyomor*”, a „*hülye*”, a „*vicik-vacak*”. Ezek a kifejezések a „*goddam*” kevésbé durva jelentését emelik ki, finomítanak a korábbi keményebb fordításokon. Megfelelő arányban „vegyítve” egy fordítást sokkal változatosabbá, „olvashatóbbá” tesznek.

Hogy mikor melyik jelentésben és melyik szóval használja a fordító a kifejezést, az

teljes mértékben a műfordító szubjektív megítélésére van bízva, hogy ő mikor melyiket tartja megfelelőnek a szövegkörnyezethez mérten.

3) A „damn” szlengszót tartalmazó kifejezések

A Kövecses szlengszótára a „damn” szóra több megoldást is ajánl attól függően, hogy ez önmagában használatos melléknév, vagy kifejezésben szereplő egyéb szófajú szó. A *damn* melléknév < dühöt, indulatot kifejező nyomatékosítószó>: hülye, baromi, rohadt, nyomorult, nyavalyás, fránya, mocskos, francos, istenverte, átkozott. (KÖVECSES 1994: 64)

a) „damn=átkozott, átok”

- 1) „*damn phone booth*” – „*átok telefonfülke*” (CR 137, Z 185)
- 2) „*damn happy*” – „*átkozottul boldog*” (pozitív jelentésben) (CR 191, Z 256)

b) „damn=fütyülni valamire, ...”

- 3) „*Didn't give a damn*” – „*Fütyültem rá*” (CR 80, Z 109)
- 4) „*Give a damn*” – „*rá se rántottam*” (CR 98, Z 134)

c) „damn=rohadt, fene”

- 5) „*Damn theatre ticket*” – „*rohadt színházjegyek*” (CR 105, Z 143)
- 6) „*damn skinny*” – „*fenemód nyeszlett*” (CR 97, Z 133)
- 7) „*damn museum*” – „*rohadt múzeum*” (pozitív jelentés) (CR 108, Z 147)
- 8) „*damn date*” – „*fene randi*” (CR 110, Z 150)

d) „damn=egyéb megoldások”

9) „*Damn near fell down*” – „*Majdnem eltaknyoltam*” (CR 4, Z 10)

10) „*big damn*” – „*marhanagy*” (CR 26, Z 39)

11) „*damn playful*” – „*elkezdett marhulni*” (CR 37, Z 54)

12) „*Pretty damn good idea*” – „*Halvány lila gőze sem volt*” (CR 49, Z 69)

13) „*it drove me damn near crazy*” – „*majd szétvetett a düh*” (CR 181, Z 243)

14) „*damn near killed me*” – „*pokolian lehervasztott*” (CR 190, Z 254)

A „*damn*” legtöbbször kifejezésekben fordul elő, és az azonos kifejezéseket szövegkörnyezettől és a kifejezés céljától függően eltérő fordításokkal is megtaláljuk a szövegekben.

Például a „*don't give a damn*” és a „*didn't give a damn*” mai napig használatos szlengkifejezés – mai jelentésében „*nem érdekel, rá se ránt*”...stb. – egyszer „*frászt érdekelte*”, „*fütyültem rá*”, „*azzal együtt le vannak*”, „*rá se rántottam*” fordítói megoldásokban jelent meg. Jelentésük megegyezik, a szöveg változatossá tételét teszi lehetővé.

Mint azt néhány példában láthatjuk a „*damn*” nemcsak negatív jelentésben fordul elő. A szó akár önmagában is hordozhat pozitív jelentést, amit természetesen a szövegkörnyezet határoz meg.

„*I felt so damn happy all of a sudden, the way old Phoebe kept going around and around. I was damn near bawling, I felt so damn happy, if you want to know the truth.*” (CR 191)

„*Hirtelen olyan átkozottul boldog voltam, ahogy Phoebe ott körbe-körbe forgott. Majdnem üvöltöttem, olyan átkozottul boldog voltam, ha tudni akarod az igazat.*” (Z 256)

„*I loved that damn museum*” (CR 108)

„*Szerettem azt a rohadt múzeumot*” (Z 147)

A „*goddam*” és a „*damn*” kifejezések magyar fordításaiban – a fenti két kategóriát figyelembe véve - számos átfedést találunk a fordításukban, jelentésük több magyar szónál is megegyezik, akár felcserélhetők is egymással. Itt szintén a fordító felelőssége, és mint már említettem szubjektív döntése, hogy mikor melyik kifejezést használja.

4) A „hell” szlengszót tartalmazó mondatok

A „*hell*” önmagában nem szerepel a szlengszótárban, de számos kifejezésben fordul elő. A „*hell of a lot of sg*” – főnévi jelentése sok, rakás, dögivel, egy rahedli, sok, mint a nyű. A „*hell of a sg, be*” melléknév nehéz jelentésben macerás, rázós, rohadt egy. A „*hell of sg/sy, be*” melléknévi jelentésben jó, remek, pokoli, haláli, óriási, eszméletlen” (KÖVECSES 1994: 146)

A „*hell*” szót tartalmazó kifejezéseket három további csoportra osztottam fel. Az első csoportban találjuk azokat a többnyire hosszabb kifejezéseket, amelyek a „*hell*” szót önmagában is tartalmazzák. A másodikban, amelyeket az „*as hell*” „tesz szlenggé”. A harmadik csoportban pedig azokat a kifejezéseket gyűjtöttem össze, ahol a „*hell*” szó szintén nem önmagában, hanem valamilyen határozószóval található, így alkotva szlengszót.

a) „Hell”

- 1) „*What the hell?*” – „*Mi a fene volt?*” (CR 71, Z 96/97)
- 2) „*to see, who the hell might be available for the evening*” – „*ki a fenét lehetne ma estére mozgósítani?*” (CR 123, Z 166)
- 3) „*Why the hell do you say that?*” – „*Mi a fenének mondassz ilyet?*” (CR 153, Z 207)
- 4) „*What the hellyla doing?*” – „*Mi a frászt csinálsz?*” (CR 172, Z 232)

- 5) „*I didn't no where the hell to go*” – „*Gőzöm sem volt hova a fenébe menjek*”
(CR 175, Z 235)
- 6) „*What the hell is in the bag?*” – „*Mi a franc van a kofferben?*” (CR 185, Z 248)
- 7) „*I didn't know what the hell to say?*” – „*Mi a frászt feleljek.*” (CR 192, Z 257)

Mint az a fenti példákból is látszik, a „*hell*” szót tartalmazó kifejezések teszik a mondatokat szlenggé, azok által válik az egész szlenggé, hogy ez az egyetlen szó bekerül a mondatba. Amennyiben kiveszzük mind az angol, mind pedig a magyar mondatokból úgy is értelmes, a standardnak megfelelő mondatokat kapunk. Egyetlen szó milyen értékkel bír, mennyire meg tudja változtatni egy mondat stílusát. Továbbá mennyire tud árnyalni egyetlen szó is egy jelentést. Ha megfigyeljük, a fordító a *hell* szót használja „*fene*”, „*frász*” és „*franc*” megfelelővel is, amely a mondanivaló súlyosságát és komolyságát is hivatott kifejezni.

b) „...as hell”

- 8) „*Icy as hell*” – „*marha jeges*” (CR 4, Z 10)
- 9) „*Old as hell*” – „*vén, mint az országút*” (CR 6, Z 12)
- 10) „*hot as hell*” – „*pokoli hőség*” (CR 23, Z 35)
- 11) „*drunk as hell*” – „*hullasiker alak*” (CR 82, Z 112)
- 12) „*scared as hell*” – „*begyulladnak*” (CR 83, Z 114)
- 13) „*making blue as hell*” – „*pokolian lehervasztja az embert*” (CR 102, Z 139)
- 14) „*getting drunk as hell*” – „*el voltam ázva*” (CR 135, Z 183)
- 15) „*bored as hell*” – „*halálosan megunják*” (CR 179, Z 240)

Ezeket a kifejezéseket azért gyűjtöttem össze, és emeltem ki külön csoportban, hogy könnyebben áttekinthető legyen, mennyire is választékos a magyar fordítás, az eredeti angol kifejezés viszonylagos egyhangúságát mennyire meg lehet törni a különböző fordítási megoldásokkal. Így nem találunk két ugyanolyan fordítói megoldást, mivel a „*hell*” szó jelentését a fordító a másik, vagy a többi szó jelentéséhez mérten alakította szlengszóvá, és tette egyedivé.

c) „Hell out/up/down”

- 16) „Hell up on top of...” – „fenn voltam ...” (CR 2, Z 6)
- 17) „banged the hell out” – „elcsörtetett” (CR 29, Z 43)
- 18) „Getting the hell out” – „elhúzó a csíkot” „Lelécelek” (CR 72, Z 98)
- 19) „Depressed holy hell out of me” – „fenemód lehervasztott” (CR 97, Z 134)
- 20) „depressing the hell out of me” – „pokolian lehervadtam” (CR 120, Z 162)

Az angolban az „out, up, down” szavak prepozíciók, valamilyen irányt fejeznek ki. A „phrasal verb”-nek (előjárós ige, állandósult szókapcsolat) nevezett kifejezésekben pedig fokozó, felerősítő szerepük van. A kifejezés a szlengszó jelentését árnyalja, egy apróbb változtatással teljesen új szót hozva létre.

5) Az „It killed me és társai”

A most következő kifejezéseket Kövecses szlengszótára nem tartalmazza kifejezetten ilyen szóösszetételben, és kifejezéssel.

A választásom azért esett ezekre a mondatokra, mint következő szlengszókat tartalmazó kategóriákra, mert érdekesnek tartottam megnézni, hogy ezek a kifejezések ma mit jelentenek, és abban a szöveggörnyezetben milyen jelentéssel bírnak és a fordítás esetleg „elbírna-e” másik szlengszót.

Ebben a kategóriában már nemcsak egy szó köré csoportosulnak a kiválasztott szlengszavak, hanem több olyan kifejezést is ebbe a csoportba soroltam, amelynek fordítása, vagy eredeti jelentése megegyezik.

- 1) „I liked her” – „Bírtam a dumáját” (CR 2, Z 7)

A laikus, de angolul tudó olvasó egyértelműen úgy fordítaná, hogy „Szerettem őt” vagy esetleg „Kedveltem őt”, de semmiképpen nem a beszédével hozná kapcsolatba

az elhangzott mondatot. A fordító választása a szövegekörnyezet miatt eshetett erre a megoldásra.

„She was a pretty nice girl though. I sat next to her once in the bus from Agerstown and we sort of struck up a conversation. I liked her” (CR 2)

„Ámbár egész rendes lány. Egyszer mellette ültem a buszon Agerstonból jövet, és beszélgettünk. Bírtam a dumáját.” (Z 7)

A szövegekörnyezetet ismerve és figyelembe véve válik egyértelművé, hogy itt a mondat mire is vonatkozott.

2) *„It killed me” – „Halálos volt” (CR 1, Z 6), „Ez fájt” (CR 182, Z 245)*

3) *„That kills me” – „Ettől mászok a falra” (CR 108, Z 146)*

4) *„Killes me” – „Falra mászom” (CR 142, Z 195)*

5) *„Can kill you” – „Kiborulok” (CR 144, Z 196)*

6) *„Kill me” – „Falra mászom tőle” (pozitív) (CR 145, Z 198)*

A *„kill”* szó Kövecses szlengszótárában a következő jelentésekkel szerepel: MEGNEVETTET: kifektet, meghidaltat, 2. ISZIK <valamely mennyiséget egyszerre>: kivégez, betermel, bevág, beaszal. (KÖVECSES 1994: 172)

Mint a fenti példákban láthatjuk, nemcsak negatív, hanem pozitív jelentése is lehet ugyanannak a kifejezésnek, a szövegekörnyezettől függően.

6) „Egyéb érdekességek”

Ebbe a kategóriába azokat a kifejezéseket soroltam, amelyek felkeltették az érdeklődésemet, mind az angol eredeti szövegben, mind pedig a magyarban, vagy azért, mert ma is használjuk ezeket ugyanilyen vagy éppen eltérő jelentésben, vagy azért, mert az angol szöveg nem feltétlenül követelte volna meg a szlengszót, de a magyar fordításban szleng lett belőle. Ezért ezeket a kifejezéseket egyesével veszem vizsgálat alá, és a 6. rész végén összefoglalóan szólok ezekről.

1. „*Kind of crap*” – „*Marhaság*” (CR 1, Z 5)

A „*kind of crap*” az első szlengszavak között szerepel a műben. A „*crap*” szó jelentése „*szar, trágya, silány*” (Kövecses, 58). A „*marhaság*” fordítása véleményem szerint megfelelően lefedi az angol kifejezést, sőt talán még finomít is egy kicsit rajta, hogy ne legyen annyira „erős”.

2. „*Hot-shot guy*” – „*Menő tag*” (CR 2, Z 6)

A „*hot shot*” szlengszótárban található jelentése „*nagyágyú, nagymenő, császár, csaszi, spíler, penge*” (KÖVECSES 1994: 153), a Gyepes Judit által használt „*menő*” a mai napig használatos szlengszó, véleményem szerint az angol és a magyar kifejezés is találó, a szövegkörnyezetbe teljesen beleillik.

3. „*Stole*” – „*Megléptette*” (CR 3, Z 8)

A „*stole*” angol szó jelentése „*lopni*”. A standardban is használatos szó a szlengszótár szerint „*ellop, lecsap valaki kezéről*” (KÖVECSES 1994: 267). Salinger egy tárgy eltűnéséről – egy teveszőr kabát ellopásáról – beszél, az eredeti szövegkörnyezetből kiemelve a mondatot talán nem is fordítanánk szlengszónak.

„*The week before that, somebody'd stolen my camel's-hair coat right out of my room...*” (CR 3)

A saját fordításomban ez így hangzana „Egy héttel ezelőtt valaki ellopta a teveszőr kabátomat közvetlenül a szobámból...”

Gyepes Judit a következőképpen fordította: „*Előző héten valaki megléptette a teveszőr kabátomat egyenesen a szobámból...*” (Z 8)

Mint ahogy korábbi példákban említettem a fordító néhány esetben elhagyta a szlengszavakat a mondatokból, itt pedig éppen az ellenkezőjét tette, az amúgy is gazdag szlengkifejezéseket tartalmazó szövegrészt, kiegészítette egy olyan szóval, ami nem feltétlenül lett volna szleng. Ez érdekes kérdéseket vet fel. A fordítónak mennyire van jogosultsága átalakítani a szöveget. A fordítás az idegen nyelvű mű átültetése abba a közegbe, amelyben a fordító él. Így véleményem szerint megengedhetők az eredeti szöveg ilyen átalakítása, az eredetitől való eltérés, amennyiben a megfelelő arányokat betartja.

4. „*Show-offy-looking*” – „*Ki-ha-én-nem*” (CR 62, Z 85)

Ez az a kifejezés, amelyet a szlengszótárak nem tartalmaznak, de szerintem kiválóan eltalálta a fordító a magyar „változatát”. A szlengszótár támpontokat ad számunkra, a „*show off*” kifejezés Kövecses szótárában nagyképű emberre használatos, „megjátós alak, nagymellényű fickó” lehetőségeket sorol fel az angol kifejezésre. (KÖVECSES 1994: 254). A „*looking*” szó a standardban is használatos „*to look*” főnévi igenév jelentése „*nézni, kinézni valahogy*”. Amely összetételből jött létre a „*ki-ha-én-nem*” kifejezés. Több Salingerről írt tanulmányban is olvashatjuk, hogy nagyon sokáig formálta a szlengszavakat és kifejezéseket, hogy elnyerjék végleges formájukat, de a fordító feladata sem könnyebb, hiszen meg kell találni azokat a kifejezéseket, amelyek pont ráillenek a – jelen esetben – angol eredetire, és

természetesen tökéletesen illeszkednek a magyar szövegkörnyezetbe is.

„*They were mostly old, show-offy-looking guys with their dates.*” (CR 62)

„*Nagyrészt öreg, ki-ha-én-nem alakok a nőkkel*” (Z 85)

5. „*Hem and haw*” – „*Totojázik*” (CR 62, Z 85)

A szlengszótár nem említi, de a kifejezés jelentése megtalálható az interneten, ahol egyértelművé válik, hogy a kifejezés még ma is él és használatos elég széles körben elterjedt. Csak néhány példát említve, találhatunk ausztrál ruhatervezőket ezzel a márkanévvel, de modern amerikai költő versét is ugyanezzel a címmel.

Az internetes online szótár szerint a „**hem and haw**: To be hesitant and indecisive; equivocate” (<http://www.thefreedictionary.com/hem+and+haw>) Melynek fordítása a következő lehet: „hem and haw: Hezitálni, döntésképtelennek lenni; mellébeszélni”

A regényben a szövegkörnyezet a következő:

„*I said it fast as hell, because if you hem and haw, they think you're under twenty-one and won't sell you any intoxicating liquor.*”(CR 62)

„*Olyan gyorsan beszéltem, ahogy csak tudtam, mert ha az ember totojázik, rögtön gondolják, hogy még nincs huszonegy éves, és nem adnak szeszes italt*”(Z 85)

6. „*Kidding*” – „*Húzott*” (CR 98, Z 134)

A kifejezést ma is használjuk szlengként. Az angol „*kidding*” szó is a mai napig az élő nyelvhasználat része. A szlengszótár szerint a „*kid (sy on)*” ugrat, viccel hülyít, hülyére vesz, cicózik valakivel jelentésben használható (KÖVECSESE 1994: 172) Ma olyan kifejezésekben, szófordulatokban használjuk, mint a „*I'm not kidding*” – „*Nem*

viccelek” és ehhez hasonló, „nem túl erős” szlengkifejezésekben, amit a mai idegen nyelvet tanulók is elég korán elsajátítanak a médiából.

„At first he only used to be kidding when he called my stuff burgeois, and I didn't give a damn – it was sort of funny, in fact. (CR 98)

„Először csak húzott, amikor a dolgaimat burzsoának nevezte, rá se rántottam, még röhejes is volt” (Z 134)

7. *„Funny” – „Furi” (CR 106, Z 145)*

„It's funny” – „Marha jó” (CR 106, Z 145)

A *„funny”=„furi”* szlengszó a szótárban nem is szerepel *„furi”* jelentésben, az Ország féle nagyszótár a *funny*-ra a komikus, mulatságos, vicces, tréfás, mókás, muris jelentéseket sorolja fel (ORSZÁGH 1976: 777), míg az egynyelvű Oxford szótár a következőképpen magyarázza a *„funny”*-t: *causing amusement or laughter*. (OXFORD 481). Melynek fordítása a következőképpen hangzik: „előidézett szórakozás, vagy nevetés”. Amiért a *funny furi* jelentésben bekerült az általam kiválasztott szlengszavak körébe az a számomra érdekes kérdés, hogy a *funny*, amelyet a szlengszótár sem említ *furi* jelentésben, hogyan lett a fordításban *furi*. Az adatgyűjtés során ennél a szónál eszembe jutott az a személyes tapasztalat, amely során a *furi* magyar szót, aranyos jelentésben használták, ami számomra első ízben „furcsának” hangzott, mert az általam használt *furi* szó jelentése „furcsa, különleges”. Az olvasás során ekkor merült fel bennem az a gondolat, hogy miért ne lehetne a *furit* használni a *funny* fordítására, hiszen sokkal inkább beleillik a szövegkörnyezetbe, mintha viccesnek, mulatságosnak fordította volna Gyepes Judit.

„She likes to skate near the bandstand. It's funny. That's the same place I used to skate when I was a child.” (CR 106)

„Ott szeret korizni a kioszk közelében. Furi. Én is ott szerettem korizni gyermekkoromban.” (Z 145)

Amennyiben pedig a „*funny*”-t további mondatokban vizsgáljuk, találunk még olyan megfelelést is, mint például az „*it’s funny*” – „*Marha jó*” kifejezés, amit szintén lehetne viccesnek, de akár furinak is fordítani.

8. „*Jacket*” – „*Jakó*” (CR 135, Z 184)

Ez a kifejezés több szempont alapján került be az általam kiválasztott szavak és kifejezések közé. Beleillik abba a kategóriába is, amelyben az angol szó nem feltétlenül szlengszó, illetve az angol szó a standardban is megtalálható, minden nap használatos szó. A magyar anyanyelvű, angolul tanulók is ugyanezt a szót tanulják meg a dzseki kifejezésre, és az Országgh szótár is a következőképpen sorolja be: „*jacket*: (rövid férfi felső) kabát, zakó; ujjas, zubbony, zeke” (ORSZÁGH 1976: 1007). A szlengszótár nem említi, tehát teljes mértékben a fordító felelőssége, hogy ebből a szóból szlengszót „*csinál*”- e vagy sem. Természetesen a szövegkörnyezet segíthet :

„*A kezem állandóan a jakóm alatt tartottam, nehogy elvérezzek*”(CR 135)

„*I kept keeping my hand under my jacket to keep the blood from dripping*” (Z 184)

9. „*I have to tear*” – „*Tépnem kell*” (CR 134, Z 182)

Az utolsó vizsgált kifejezés a személyes kedvencem. Az „*I have to tear*” szó szerinti fordítása is a tépnem kell a „*tear*” szó jelentése igeként „*szakít, szétszakít, elszakít, megszaggat, eltép*” a szó legszorosabb értelmében véve (ORSZÁGH 1976: 757)

A szlengszótár a következőképpen definiálja: „*tear*: FUT: tép, rongyol, roncsol, teper” (KÖVECSES 1994: 277)

A szövegkörnyezet a következő:

„He was looking at his wrist watch. 'I have to tear', he said, and stood up. 'Nice seeing you'”(CR 134)

„Az órájára nézett. – Tépnem kell – mondta, és felállt. - Örülök, hogy láttalak.”(Z 182)

Mint a fenti példákból is láthatjuk a műfordítás sokszor nehéz helyzetbe hozza a műfordítót. Ez az utolsó 6. kategória tökéletesen szemlélteti azt a nagy munkát, amit a műfordító a szleng fordítása során véghezvisz. A kritikusok támadásának pedig még inkább ki van téve az, aki szlenget fordít, hiszen a gyorsan változó szavak, és jelentésük „napról-napra” változik, és szubjektív döntés eredményeképpen születnek meg fordításként.

11. A fordítás szubjektív oldala

A fenti példákból is nagyszerűen látszik, mennyire a fordító szubjektív döntésein múlik, hogy egy-egy angol kifejezésből, eredeti szlengszókból, esetleg eredeti standard nyelvhasználatból a fordító anyanyelvén hogyan alakul át szlenggé vagy éppen hogyan alakul vissza standard szóvá a kiválasztott szó. A fordítás nagyon szubjektív dolog, két ugyanolyan fordítás nem is született és soha nem is fog születni. Eltérő fordításokat kapunk természetesen az eltérő korszakokban, hiszen szókincsünk változik, minden ember szókincse, nyelvhasználata eltérő. Ebből következik, hogy a fordítás fogadtatása is eltérő attól függően, mennyire találkozik a kritikus, laikus olvasó saját világnézetével, értékrendjével, szóhasználatával. A Zabhegyezőről is több helyen olvastam, nemcsak szakirodalomban, hanem internetes fórumokon is, mennyire eltérő véleményeket alkottak az olvasók, volt, akinek tetszett, természetesen az igyekezett megvédeni a fordítást és volt, akinek nem tetszett, mert erőltetettnek találta. Nehéz megítélni, hogy mi a jó és mi nem az.

12. A műfordítás és a következetesség

Egy másik kérdés a műfordítással kapcsolatban a következetesség kérdése. Mennyire kell következetesen minden szót ugyanúgy fordítani, vagy mennyire kell változtatni a szlengszavakat, esetleg teljesen meg is változtatni azokat? A felsorakoztatott példákból is látszik, és többször kiemeltem, mennyire választékosan és mennyire eltérően fogalmazott a műfordító, az angol viszonylagos „egyhangúságát” milyen eszközökkel sikerült a magyar olvasó számára is „emészthetővé” tennie. Amennyiben követte volna a szótár, vagy esetleg a már kitalált kifejezéseket következetesen a fordítás elejétől a végéig, egy sokkal egyhangúbb, és kevésbé érdekes olvasmányt kaptunk volna. Gyepes Juditot számos támadás érte a fordítás megjelenése után, az olvasás során pedig én is több olyan példát találtam, ahol nem biztos, hogy ugyanazt a kifejezést használtam volna, és persze a kritikusoknak is igazat adok több szempontból is, de egy mondatban összefoglalva: A műfordítás nehéz feladat, főleg ha szlengszavakat is tartalmaz a forrásszövegünk.

13. Összefoglalás

Dolgozatomban megpróbáltam egy művön keresztül megvizsgálni a műfordítás nehézségeit, a szleng és a műfordítás viszonyát. Maga a szleng meghatározásának kérdése is nehéz feladat, és mint láttuk a két általam vizsgált nyelvterületen is eltérő vélemények, óvatos meghatározások láttak napvilágot a szleng meghatározásáról. A két eltérő kultúra találkozási pontja jelen esetben a Salinger regény és a fordítása, ahol a műfordító feladata, hogy a számos szlengkifejezést tartalmazó regényt úgy fordítsa le, hogy minden szempontból beleilleszkedjen a magyar kultúrába, erkölcsrendszerbe, és emellett tökéletesen visszaadja az amerikai kultúrát és erkölcsrendszert is. Mint ahogy a kiválasztott és vizsgált kifejezésekből is látszik, számos szlengszónak a magyarban ugyanaz, vagy hasonló a jelentése, és a fordító döntése, hogy mikor melyiket használja, melyik illik bele leginkább a regény szövegkörnyezetébe, struktúrájába.

Nincs két olyan műfordító, aki ugyanúgy fordítana le egy regényt, hiszen minden ember már, minden egyént más hatások érnek, az ország más területeiről érkeztek, másképp látják az életet és ez által másképp olvasnak egy regényt is. Az eltérő szokás és természetesen az eltérő korosztály is más és más fordítói megoldásokat vonulathat fel. A műfordítás nehéz feladat, sok gyakorlatot, tanulást, tapasztalatot kíván meg, a szleng pedig további kihívások elé állítja a fordítókat, ha megfelelő munkát akarnak kiadni kezükből.

Mint ahogy a szleng és az irodalom is egyre jobban összefonódik, a szleng és műfordítás is egyre jobban össze kell, hogy fonódjon.

Bibliográfia

1. BART ISTVÁN, KLAUDY KINGA (szerk) (1980): Fordításelméleti szöveggyűjtemény. Budapest
2. BART ISTVÁN, KLAUDY KINGA (szerk) (1986): A fordítás tudománya. Budapest
3. BURKE, DAVID (1991): *Street talk*
4. CHAPMAN, L. ROBERT (1999): Mi a szleng? In: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)* Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit. Debrecen.
5. CONNIE EBLE (1999): A szleng meghatározásáról In: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)* Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit. Debrecen.
6. CROWTHER, JONATHAN (szerk) (1995). Oxford Advanced Learner's Dictionary Oxford.

7. DÁNIEL ÁGNES (1983): A fordítói gondolkodás iskolája
8. DUMANS, BETHANY K – JONATHAN LIGHTER (1978): Is slang a word for Linguists? *American Speech*, 53: 5-17
9. GEHER ISTVÁN (1981): A műfordító természetrajza: Helyzetelemzés In: *A műfordítás ma* Szerk.: Bart István, Rákos Sándor, Budapest
10. GÖNCZ ÁRPÁD (1981): A fordítás helye és feladata a magyar irodalomban In: *A műfordítás ma* Szerk.: Bart István, Rákos Sándor, Budapest
11. J.D. SALINGER (1951): Zabhegyező Ford. Gyepes Judit
12. J.D. SALINGER (1951): The Cather in the Rye
13. KIS TAMÁS (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei* Szerk. Kis Tamás. Debrecen.
14. KOROKNAI ZSUZSA (1964): *J.D. Salinger:Zabhegyező*. Kortárs 9. 1509-1510.
15. KÖVECSES ZOLTÁN (1997): Az amerikai szleng. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei* Szerk. Kis Tamás. Debrecen.

16. KÖVECSES ZOLTÁN – ANDRÁS T. LÁSZLÓ (1994): Angol-magyar, magyar-angol szlengszótár
17. MENCKEN, H. L. (1980): *The American Language* [Az amerikai nyelv]
18. NEMESKÜRTY ISTVÁN (1964): *Zabhegyező?* Új Írás 8. 991-992.
19. ORSZÁGH LÁSZLÓ (1976) Angol-magyar, magyar angol nagyszótár.
20. ORSZÁGH LÁSZLÓ (1966): A mai magyar szótáriróladom. In: *Szótártani tanulmányok*. Szerk. Ország László. Budapest.
21. ORTUTAY PÉTER (1991): *Az angol-amerikai szleng a műfordítás szempontjából* Magyar Nyelvőr, 115: 289-295
22. PARTRIDGE, ERIC (2002): A szleng ma és tegnap. In: *A szlengkutatás 111 éve*. Szerk. Kis Tamás, Várnai Judit. Debrecen.
23. PÉTER MIHÁLY (1999): Húsz év múlva (Régebbi és újabb gondolatok a szlengről). In: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit. Debrecen.

24. POPOVIČ, ANTON (1975): A műfordítás elmélete Ford.: Zsilka Tibor
25. PUSZTAI FERENC (főszerk) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet. 1271. o.
26. ROT SÁNDOR (1979): J.D. Salinger művei a modern stilsztika fényében. *Filológiai Közöny* 1. szám. Budapest.
27. RÓNAY LÁSZLÓ (szerk) (1990): A magyar irodalom története 1945-1957 III. (1-2), A műfordításról 1945-1975 között
28. STRENSTRÖM, ANNA BRITA (1999): A szlengtől a szlengbeszédig In: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)* Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit. Debrecen.
29. SEBESTYÉN RITA (2002): *Salinger Zabhegyezője és magyar nyelvű fordítása körül kialakult vita*, Fordítástudomány 2002. IV. évfolyam, 1. szám. 86-96.
30. SZABÓ EDE (1968): A műfordítás. Budapest

31. SZILÁGYI N. SÁNDOR (1999): A csoportjellegű szövegek. In: *Mi a szleng?*
(*Tanulmányok a szleng fogalmáról*) Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás,
Várnai Judit. Debrecen.
32. TELEGDI ZSIGMOND (1979): *Bevezetés az általános nyelvészetbe*. 2. kiadás.
Budapest.
33. VIDOR ZSOLT (1964): *A diák jassznyelv és jasszmagatartás. A Zabhegyező
ürügyén*. Valóság 9. 69-75.